

In memoriam:

Arvo Valton

14. XII 1935 – 26.VII 2024

Arvo Valton oli suur eeskuju

Kui tahad paremaks inimeseks saada, pead mõistma, et välised eeskujud on vaid vorm, sisu pead leidma omaenda ressurssidest.

Arvo Valton, „Killuke si videvikust“, 2024, lk 59

26. juulil 2024 lahkus meie hulgast Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi auliige kirjanik Arvo Valton, kodanikunimega Arvo Vallikivi.

Orientalistika polnud Valtoni keskne tegevusala, küll aga oli sellel keskne ja mitmekihiline mõju – ühelt poolt tema loomingule, aga teiselt poolt arvan, et ka meie orientalistikale.

Idamaad ja ida mõtteviisid on tema loomingus tugevalt esil, selleks tegi kirjanik tõsist taustatööd. Eriti käib see muidugi omaaegse kultusromaani „Tee lõpmatuse teise otsa“ (1978) kohta. Umbes sel ajal kujunesid Valtonil ka tihedad suhted Linnart Mälliga, kelle abi romaani ettevalmistamisel on ta korduvalt meenutanud.

Kui „Tee lõpmatuse teise otsa“ (hilisemates väljaannetes ka „Teekond...“) kujutab taoistliku munga kahekõnet vägeva Tšingis-khaaniga, siis

sisu poolest võib seal aimata budistlikke meeleolusid. Lühiromaanile „Õndsusesse kulgev päev“ on aga omistatud – ilmselt õigesti – just taoistlikku õhkkonda.

Kuid Valtoni orientaalmõtjude puhul ei saa kuidagi piirduda kahe raamatuga. Need mõjud on ta loomingus pidevalt kohal, olles täies kooskõlas Valtoni särava isikuga – mida iganes ta oma teguderohkel teel ka ette ei võtnud.

Kui rääkida idamõtjudest Valtoni loomingus, siis võtame kas või tema novellid, mis on mõneti Valtoni firmamärk. Me näeme siin meeleseisundite rohkust ja vaheldumist. Mõne ootamatu puändi puhul saab aga kindlasti otsida *zen*-budistlikku mõju.

Seost orientalistikaga peegeldab samuti sage pöördumine mütoloogia poole, mis leidis lõpuks väljundi kirjaniku pühendumises soome-ugri rahvaste pärandi kaitsele. Valton oli väsimatu ärataja. Ta tõlkis teiste rahvaste kirjanust eesti keelde ja tegi palju ära, et süstida soome-ugrilastele eneseusku ning äratada uuele elule vanades müütides talletatud maailmad.

Selle tegevuse nähtavaim väljund oli soome-ugri kirjanduste assotsiatsiooni pikaajaline juhtimine, mis minu meelest peegeldab eriti kujukalt Valtoni teist väga vajalikku panust. Ta oli julgustaja, ta toetas noori, kui nad tegid mingis valdkonnas alles oma esimesi tõsisemaid samme, ta astus välja nende eest, kellele leidis tehtavat ülekohut. Selline suhtumine oli Valtoni loomuses ja eks see laienes ka nõukogude ajal taga kiusatud orientalistikale.

Küllap ütles ta oma kohalolekuga teiste orientalistide seas, et ka mina olen siin, ma toetan neid inimesi ja nende püüdlust laiendada eesti kultuuri vaatevälja. Arvan, et umbes nii võikski sõnastada Arvo Valtoni pühendumust orientalistikale.

Arvo oli missiooniinimene selle sõna kõige puhtamas tähenduses. Eriti selgelt väljendus see tema peatumatus loometöös, mis kestis sõna otseses mõttes surmani. Kirjandus oli tema missioon, aga mitte kitsalt, see väljendus ka poliitilises tegevuses, olemises üldse. Muu hulgas tõestas ta

IN MEMORIAM: ARVO VALTON

sedagi, et pidev vaimne pingutus hoiab vaimu virge, olgu vanus kui kõrge tahes.

Ida kultuure kajastavas terminoloogias võiks tema kirjaridadesse suubunud vaimutööd nimetada vahest ka mõtluseks või kujustamiseks.

Olen Valtoni lahkumise järel – ja mingil määral ka enne – rääkinud temast paljude elualade inimestega, kus iganes ta kaasa lõi – kirjanikega, hõimuliikumise edendajatega, taasiseseisvumisaja poliitikutega jt. Peamiselt on need kõnelused kinnitanud mu peamist tähelepanekut – Valton innustas ja julgustas, toetas ja korrastas, lõi uusi tähendusi. Väsimatult, kuni avanes tee lõpmatuse teise otsa...

Andres Herkel